नं. ५३२१

शांकरी सिद्धान्त लक्षणं
नैलिंग्यां ।

× × × ४

पत्र. ११ —— सं.

विषय: ~~वेदान्त~~ न्याय शास्त्रम्

अमुद्रित in Stein Catalogue प्रकाशित

पूर्णाकरीसिद्धांतलक्षणम् नैलिंगदेप्प्रा लिप्याम्

५३२२

5322
F-11.

[illegible]

శాంకరీ సిద్ధాంత లక్ష్మీ కోలం పరి

सांकरीसिद्धान्तलक्ष्मीपत्र

౧

శ్రీగణేశాయ నమః॥ అథ ప్రతియోగ్యసమానాధికరణయత్సమానాధికరణాత్యంతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నభిన్నత్వం నివేశ్య తత్ర ధ్వనత్త్రితాపవచ్ఛి
న్నాభావమాదాయాంవ్యాప్తిరతోఽనవచ్ఛేదకగర్భతా॥ తత్రచ అవచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వనివేశే స్వరూపవాన్ వృత్తిమత్త్వాది
తాపదావ్యాప్తివారణాయావశ్యకత్వేన తద్ధర్మతత్త్వద్వత్త్రితాపవచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణఘటకతా॥ నచ వహ్నితాపవచ్ఛిన్నవాన్ ధూమాదిత్యాదావేవాప్తిరుక్తా తత్ర వహ్ని
త్వావచ్ఛిన్నత్వస్య స్వరూపసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటదితివాచ్యం। తథా సత్యన్తే వహ్నిత్వస్యావచ్ఛేదకత్వేన అవ్యాప్తి తాదవస్థ్యాపత్తిదానస్య విరోధాత్। నచవత
త్తద్వ్యనత్త్రిత్వం తత్తద్వ్యాపాది స్వరూపమేవేతి వాచ్యం॥ తథా సత్యనుత్పత్తితాంశే వహ్నౌ తద్వ్యనత్త్రిత్వం నాస్తీతి ప్రత్యయాపత్తేః॥ ఇతి వేదత్ర కేచిత్ వహ్నిత్వ ని
రూపిత సమవాయేన వహ్నిత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకస్థలే తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాప్రసిద్ధ్యా ఇదానీం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛి
న్నప్రతియోగితానివేశయితుమశక్యత్వేతి తత్తద్వ్యనత్త్రితాపవచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణఘటకత్వమనవచ్ఛేదకతానుసరణేన। సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావ
చ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వం యస్య స్వరూపసంబంధేన తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాభావవివక్షణే నాన్నప్రసిద్ధిరితి వాచ్యం॥ తన్న సంగచ్ఛతే। విషయితాపదియత్వేంచిత్సం
బంధేన ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టజ్ఞానాభావాదికమాదాయైవ సర్వత్రాసంభవవారణాయైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాపేక్షాను స
రణస్య। ఉచితత్వాత్। యదివయా నయేన సంబంధేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా తేన సంబంధేన తదవచ్ఛిన్నత్వనివేశే తు నాసంభవస్తదా తన్మతమపి సాధయః

తావచ్ఛేదకతదితరోభయాంశావచ్ఛిన్నత్వమవచ్ఛేదకతాయాం నిరవచ్ఛిన్నత్వం వా తాస జనమేవ తావతాపి లాఘవమేవేతి చేన్న॥ అభాందాన్నైయతావదితాన్దోషుటాభా
వాభావమాదాయ ఘటాభావవద్వృత్తిత్వవిశిష్టాభావవాన్నాస్తీతి ప్రతీతిసిద్ధాభావమాదాయాన్యాప్తివారణాయ తదుభయవిశేషణ సన్నివేశనత్వ
మితి న కశ్చిదేతతాఽవకాశస్తథాపి ఖః పర్వతత్వావత్త్వరతాపదితత్త్వ ధూమవిశిష్టధూమత్వావచ్ఛిన్నాధికరణతావృత్తి ఖావధూమవానితి ప్రతీత్యాపప
త్తే రుక్తధూమత్వస్య అధికరణతానిరూపకతావచ్ఛేదకత్వమానాభావః న త్వైవం తత్ర ధ్ముఖవృత్తిత్వవిశిష్టసత్తాత్వమేవాధికరణతానిరూపకతా
వచ్ఛేదకం న గుణాన్యత్వవిశిష్టసత్తాత్వం తస్యాపి సామాన్యధర్మత్వాదితి వాచ్యం॥ గుణో గుణాన్యత్వవిశిష్టసత్తావానితి ప్రమావారణాయ తదావశ్యక
త్వాత్॥ గుణాన్యత్వోపలక్షితసత్తాధికరణతాయాం గుణాదావపి సత్వేన తాదృశప్రతీతేరుర్వారత్వాపత్తేః॥ ధూమవానిత్యాదౌ ధూమత్వోపల
క్షితతద్వృత్తినిరూపితాధికరణతావగాహనే అతిప్రసంగాభావాత్॥ అన్యథైవం పర్వతత్వవిశిష్టధూమత్వావచ్ఛిన్నాధికరణతావగాహిప్రతీతౌ పర్వతత్వవై
శిష్ట్యం యది ధూమత్వే భాసతే తదా తస్యావచ్ఛేదకత్వే సానోపపత్తేః ధూమత్వస్య ఉపలక్షణతయా ఉచితత్వేన వైశిష్ట్యధూమత్వస్య అవచ్ఛేదకత్వవర్ణనవి
రోధః। యది స్వసమానాధికరణవృత్తిత్వసంబంధేన పర్వతత్వవైశిష్ట్యం ధూమత్వే భాసతే తదా ధూమత్వస్యైవావచ్ఛేదకత్వమేవ తద్గతధర్మస్య విశేషణత్వేన త
స్య ఉపలక్షణతాభావాత్॥ నైకత్రోక్తాన్యాధికరణతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాయాం సత్వేన తస్య విశేషణత్వసంభవాత్॥ తథా చ ధూమత్వావచ్ఛిన్నాధికరణతా

ధనయుక్తకత్వాన్నిమంజసాత్॥ తేనవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకస్య వైయధికరణ్యేనావచ్ఛిన్నత్వస్య నివేశే న తద్ధ్వంసాభావావారణమకస్య మేవ॥ తత్ప్యసావచ్ఛేదకత్వేపి ప్రమేయత్వా
దేవదండత్వాదేరవ్యావర్తకత్వేనావచ్ఛేదకతాయా ఉభయేనావచ్ఛిన్నత్వస్య సత్త్వాదితి పరాస్తం॥ తాదృశవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వే యేన రూపేణ తాదృశి పారస్యైన
వర్ణామం దితత్వాత్॥ అత ఏవ వైశిష్ట్యసంబంధేన విశిష్టసమానాధికరణ్యాంతాభావాప్రతియోగిసాధ్యసామానాధికరణ్యరూపయథాశ్రుతలక్షణమేవ తాత్పర్యం॥ త
త్రాభావే సాధనప్రతియోగి తత్వసాధనసామానాధికరణ్యోభయాభావ శివేశాదేవ తత్ర ధ్యసత్రితవవచ్ఛిన్నాభావమాదాయావ్యాప్తివారణం సంయోగి ప్రసక్తావ
దిత్యాదావవ్యాప్తివారణం స్య సంయోగ్సత్వాదిత్యాదౌ గుణావృత్తత్వవచ్ఛిన్నాభావమాదాయాంతివ్యాప్తివారణం చ న చ ప్రమేయవాన్ వాచ్యత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః
సరవస్త్రావాభావస్య తాదృశత్వోభయాభావవత్వాదితి వాచ్యం సాధనసామానాధికరణ్యాన్ఘటకత్వవృత్తిత్వ స్వద్వైశిష్టత విశేషణతయా వృత్తిత్వ తయోః ఘటాభావాభావస్యైన
వలక్షణాఘటకత్వాత్॥ న చ ప్రమేయవాన్ జ్ఞాతత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః తత్ర జ్ఞాతత్వావర్తమానస్య అభావస్య వైశిష్ట్యసంబంధేన సాధ్యసామానాధికరణ్యనియమాదితి
వాచ్యం భావభిన్ననిరూపితస్వరూపసంబంధేన తాదృశవృత్తిత్వవివక్షణాత్। కించ సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావమాత్రమేవేతి వేదేవమపి వహ్నిప్రతియోగితా
భావవాన్ ధూమాదిత్యాదౌ తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయావ్యాప్తి అతఏవ మయ్యసావచ్ఛేదకత్వగర్భమప్యలక్షణం ఏవం సంయోగాభావవాన్ ప్రమేయత్వా
దిత్యాదౌ తత్తద్వ్యక్తిత్వ సంయోగాభావాభావమాదాయావ్యాప్తివారణాయ ప్రతియోగ్యసమానాధికరణ్యమాత్రమపహాయ తావతాపి ప్రతియోగితాయాం సాధ్య

ఇతి వాచ్యం॥ తాదృశాభావీయావచ్ఛేదకఘటాభావీయచ్ఛేదప్రతియోగితాయాః అతిఘటత్వాదిధర్మత్రయస్యావచ్ఛేదకతయా తాదృశావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నత్వాత్॥ నచ
తాదృశాభావీయావచ్ఛేదకత్వమాత్రావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావో వివక్షిత ఇతి వాచ్యం తాదృశాభావీయావచ్ఛేదకత్వేతరావచ్ఛేదకఘటాభావీయఛేదమాదాయ
తాదృశత్వమాత్రాదవయఘటే తస్యాప్యనపాయేన దోషవారణాసంభవాదితి చేన్న॥ సాధనతావచ్ఛేదకతదితరాభావీయావచ్ఛేదకత్వం న ఇతి ప్రతీతిసాక్షికఛేదవృత్తి స్వత్ర
దవన్నిత్త్వేన త్రైసత్త్వప్రతియోగితానవచ్ఛేదసామంజస్యం॥ వరాతు సాధనతావచ్ఛేదకతదితరాభావీయావచ్ఛేద్యతాత్వావచ్ఛిన్నపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకఛేద
సప్రతియోగివిశేషణతావన్న దోష ఇతి వదంతి॥ ఇదంత్వవధేయం పర్యాప్తివ్యాసజ్యవృత్తిత్వమతేపి ప్రత్యయానుపపత్తి విధేయతావచ్ఛేదకత్వే యోగ్యే హేతుసమానాధికరణాభా
వప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకత్వప్రత్యక్షగ్లవద్విశిష్టసామానాధికరణ్యం తు తేషాం నత్వృతం। యదితు ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతత్వగర్భలక్షణమాదృతం తత్రయా
సంకృతతవ్యతి విభావ్యతే తథాపి ప్రత్యయానుపపత్తి విధేయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనుయోగితావచ్ఛేదకీభూతధర్మావచ్ఛిన్నపర్యాప్తిసంబంధేన హేతుసమానాధికరణాభా
వప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవిశేషణాదేవ సామంజస్యం త్వృతం సాధనతావచ్ఛేదకతద్ఘటితాత్వాదివివక్షణేన॥ యదివ అవ్యాసజ్యవృత్తిసాధనతావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్తి
సంబంధేనాసాభావః అతఏవావచ్ఛేదకత్వనిరుక్తౌ తత్త్వవత్త్వాదేః పర్యాప్తిసంబంధేనాభావ ఇతి జగదీశసూత్రం॥ తద్వ్యాప్తౌ తాదృశ ఇతి సంభవతీతి సాధనతావచ్ఛేద
కతదితరత్వాదివిశేషణమావశ్యకం॥ అథ సాధనతావచ్ఛేదకతదితరవిశేషణాదానే సామాన్యాభావే తత్ర ధ్వంసత్వతాదృశావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాః అవచ్ఛిన్నత్వావచ్ఛిన్నతయా

3

నిరవచ్ఛిన్నత్వోక్తిం కించిదవచ్ఛిన్నత్వ అన్యతరత్వేన పర్యాప్తిలక్షణతయా భాసమానస్య ధూమత్వాదేర్వహ్నిసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం మానాభావాత్॥ అత ఏవ కాలికేన స్వరూ
పతయైవ యత్ర ధూమత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం సమవాయేన వర్తతే తథాత్వం తత్ర నాతివ్యాప్తిః॥ యత్ర కాలికేన ధూమత్వం తేన ధూమత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం
సమవాయేన వర్తతే తథాత్వం తస్య దోషత్రసత్త్వే నాస్తీతి బోధ్యం॥ నను రూపత్వవత్పృథివీత్వాదితో నదావ్యాప్తిః తత్ర విషయతయా రూపం నాస్తీతి ప్రతీతేః
సాక్షిత్వస్య భావస్య లక్షణఘటకతాదాత్మ్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకే సత్వాదితి వాచ్యం నిరుక్తరీత్యా సంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవి
శిష్టస్య అన్యావచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వ యస్వరూపసంబంధేన అభావాం వివక్షణీయ ఇతి న కోపి దోషః॥ మహానసీయ
వహ్నిన భావమాదాయావ్యాప్తివారణాయ ప్రత్యతానుమితివిధేయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనుయోగితావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛేదేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తేర్వన
ధికరణత్వం వివక్షితమితి కేచన ద్వ్యాదితిత్రతత్వవత్వవిశిష్టత్వం ధూమసమానాధికరణాభావాంతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్ మితి ప్రతీతిబలాత్॥ ప్రతియోగిన్య
పివాన్యవసజున వృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక భేదస్య కారాదితేత్రాంశః॥ పర్యాప్తి పర్యాప్త వృత్తిత్వముతే సంభవతి న తు వ్యాప్యవృత్తిత్వమతే అత సాధ్యతావచ్ఛే
దకతదితర ఉభయాన్యావచ్ఛేదకప్రతియోగితానివేశితా ఇతి జగదీశన అద్వైవం సాధ్యతావచ్ఛేదకతదితర ఉభయాన్యావచ్ఛేదక ఘుమోభయభేదమాదాయ మహానసీయ
వహ్నినిష్ఠప్రతియోగితాయా మపి తాదృశవిశేషణత్రాంతత్వమితి నవ తాదృశ ఉభయధర్మావచ్ఛేద తావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా కోభయ మోవివక్షితత ఇతి న దోష

గితాయాంః మహానసీయధూమాంతదవచ్ఛేదకతత్వస్య ధూమత్వే సత్వాత్॥ స్వమపర్యంతానుసరణే ఘటత్వాదౌ గవ్యవస్థితేష్వవృత్తేర్యాయాంవిజ్ఞాభావాత్॥ ఇతిచేన్న
సాధనతావచ్ఛేదకేతరనిష్ఠాసతిఅభయనిష్ఠాయాంఅవచ్ఛేదకతాతద్భిన్నత్వంనవేవాసతిమహానసీయధూమాభావమహానసీయవహ్న్యభావయోర్నలక్షణాఘటితత్వాపి
తాదృశగ్రంథసంగతిః॥ వస్తుతస్తు సాధనతావచ్ఛేదకేతరసాధనతావచ్ఛేదకేతరఘటితోభయావచ్ఛిన్నత్వస్యవివక్షితత్వాత్॥ ధూమత్వాపేక్షాపివివక్షితేవేతరఘ
టితోభయానవచ్ఛిన్నధూమసామానాధికరణ్యాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాభావసత్వేనావిరోధిత్వాత్॥ ఏతేన సాధనతావచ్ఛేదకతదితరోభయనిష్ఠఅవ
చ్ఛేదకతానిరూపకత్వే సతి తదితరనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వం యత్ర భిన్నత్వమేవతాదృశవిశేషణార్థం ఇతిపరాస్తం॥ వ్యాప్తిగ్రహోపాయేతాదృశదధితిగ్రంథ
విరోధాదితి మహానసీయవహ్న్యభావమాదాయాం వ్యాప్తిపారకరాయాం సాధనతావచ్ఛేదకాతిరిక్త సాధనని - ష్ఠధర్మానవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితానిరూపితాం
సాధనతావచ్ఛేదకాతిరిక్తాంయత్సాధ్యవృత్తి మహానసీయత్వం తదనవచ్ఛిన్నతాభావాద్యవిశిష్టధూమాదితాదాత్మ్యవ్యాప్తిరితి చేత్తద్వసంగచ్ఛతే॥ ప్రమేయ
వాంగవాచ్యత్వాదితాదాత్మ్యవ్యాప్తిః॥ తథాచ సాధనతావచ్ఛేదకాతిరిక్త సాధననిష్ఠధర్మానవచ్ఛిన్నత్వగగనత్వానవచ్ఛిన్నత్వఉభయాభావవత్ప్రతియోగితా
కాంనసాధనసామానాధికరణ్యంవ్యాప్తిరితిఅనవచ్ఛేదకత్వాదివిశేషణమపివ్యర్థమితి తాం తావతాపిలాఘవం॥ తథాచ హేతుసమానాధికరణాభావీయగగనని
ష్ఠప్రతియోగితాంశాం ప్రమేయత్వాతిరిక్త ప్రమేయనిష్ఠ ఘటత్వాదిరూపధర్మానవచ్ఛిన్నత్వగగనత్వానవచ్ఛిన్నత్వఉభయాభావసత్వాత్॥ ప్రమేయవాం

అవ్యాప్తివారణాయ ఉక్తోద్ధృతసంగత్యా సామాన్యాభావగ్రంథానుక్తిప్రసంగః॥ అత్ర కేచిత్ సాధనతావచ్ఛేదకతదితరోభయనిష్ఠావచ్ఛేదకతాభిన్నత్వం ప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకతాయాం లాఘవాన్నివేశనీయమితి భావః॥ తథా చ సామాన్యాభావస్యాతిరిక్తస్యానభ్యుపగమేపి వహ్నిర్నాస్తీతి ప్రతీతిసిద్ధవిలక్షణావచ్ఛే
దకతాయా వహ్నిత్వమాత్రనిష్ఠాయా ముపగన్తవ్యతయా వహ్నిర్నాస్తీతి ప్రతీతిసిద్ధోభయనిష్ఠావచ్ఛేదకతాభిన్నాయాః లక్షణాఘటకతయా అవ్యాప్తిసంభవేన
సామాన్యాభావస్య వ్యవస్థాపనసంగతిః॥ అత ఏవ ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్తిరపి నాస్తీతి తదవ్యాప్తివర్తనాయ సామాన్యాభావవ్యవస్థాపనమిత్యాశయః॥ పరే
తుముపగన్తవ్యత్వవహ్నిత్వయోః సంబంధభేదేన అవచ్ఛేదకతాద్వయమితి న తదుభయనిష్ఠమేకమవచ్ఛేదకత్వం తథా చ సాధనతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా నిరూపక
త్వేన సతి తదితరనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా నిరూపకత్వం తదభావవిశిష్టప్రతియోగితా నివేశనీయా తథా చావ్యాప్తివారణాయ సామాన్యాభావవ్యవస్థాపనమసంగతమితి తేషు
మతం॥ కింత్విదానీం ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్తిభయేన సాధనతావచ్ఛేదకతాపాదివిశేషణాసత్త్వసత్త్వయోస్తాదృశగ్రంథసంగతిరిత్యాహుస్తన్న॥ అసమర్థనతా
ద్వాహార్థకతరణాత్ న చ సంబంధభేదేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాభేదాదుభయనిష్ఠా నవచ్ఛేదకతాసిద్ధివిలక్షణామసంగతం॥ ఇతి వాచ్యం॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్య అవచ్ఛేదకతా
చ్ఛేదనియామకత్వాత్ సంబంధభేదేపి అవచ్ఛేదకైక్యస్య మతేన పూర్వకల్పస్య సరణాత్॥ అత ఏవ మపి ధూమవత్త్వాదౌ గృహీతధూమవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక
తాధీభావే వహ్నితాపదాదావుపనయమర్యాదయా భాసత ఇతి దీధితిగ్రంథవిరోధః॥ వహ్నిత్వతదితరోభయావచ్ఛిన్నధూమసమానాధికరణాభావీయప్రతియో

భావవత్వరూపవిశేషణావిరహాత్ తదభావస్య లక్షణాఘటకత్వాత్॥ అన్యతరత్వస్య ఖండోపాధిత్వే సుతరాం తథా శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకస్య
తెప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః నిరవచ్ఛిన్నత్వం విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకస్య తెవప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతదితరో
భయానవచ్ఛిన్నత్వమితి తాత్పర్యం ప్రాంచః॥ తత్ర శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకస్య తె నిరవచ్ఛిన్నత్వనివేశాత్ స్వమహానససంయుక్తవహ్నివృత్తిత్వవిశిష్టజాతిమాన్నాస్తీతి
ప్రతీతిసిద్ధాభావమాదాయ నావ్యాప్తిః॥ న చ మహానససంయుక్తవహ్నివృత్తిత్వవిశిష్టజాతిరిక్తద్రవ్యత్వాదికమపీతి సాధ్యతావచ్ఛేదకతదితరత్వాదివిశేషణస్య
ప్రతియోగితాయాః నివేశాదేవ తాదృశాభావవారణాత్ సంభవతీతి వాచ్యం వహ్నిత్వనిరూపితసమవాయేన మహానససంయుక్తవహ్నివృత్తియోర్జాతిస్తస్యాత్ర
నివేశాత్ జాతిపదం వహ్నిత్వపరమిత్యపి కశ్చిత్॥ న చ విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకస్య వా సర్వత్ర నిరవచ్ఛిన్నత్వం దేయమితి వాచ్యం॥ తథా సతి విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛే
దకస్థలీయ వ్యభిచారిణి సాధ్యాభావస్య లక్షణాఘటకతయా అతివ్యాప్త్యాపత్తేః॥ న చ తథాపి మహానససంయుక్తవహ్నివృత్తిత్వవిశిష్టజాతిమద్వహ్నిర్నాస్తీ
తి ప్రతీతిసిద్ధాభావమాదాయ వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తిస్తదవస్థైవ తత్ర నిరవచ్ఛిన్నత్వస్యాపి వహ్నిత్వే సత్త్వాదేవ అవచ్ఛేదకతాయాం ని
రవచ్ఛిన్నత్వం పరిత్యజ్య కించిదవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వం త్వప్రతియోగితావిశేషణం తాత్పర్యాత్ యదివ సాధ్యతావచ్ఛేదకతదితరత్వాదివిశేషణా
నైయ్యాయికానాం తదా విజాతీయవహ్నిర్నాస్తీతి ప్రతీతిసిద్ధాభావమాదాయావ్యాప్తివారణాయ తత్ర అవచ్ఛేదకతాయా ఉభయత్ర నిరవచ్ఛిన్నత్వాత్ న చ మహానససంయ

౧

కాన్వవన తాద్య డితానదౌ నావ్యాప్తిః రవత్వాత్ః నచవవహ్ని గగనోభయాభావవాంహ్రదాదిః తద్విన్నత్వమాన్ ధూమాదితాద్దావసంభవః॥ ఉభయాభావీయప్రతియోగితా
యాం సాధనతావచ్ఛేదకత్వాంతవహ్నితాదేరితి వహ్నివృత్తి ఉభయాం వన్నేద్య తవ సత్వేపి గగనత్వావచ్ఛిన్నత్వవిరహాదేవ ఉభయాభావ సత్వేప్యత్రా ద్యశ్ప్రతియో
గితాకాయాం సాధ్యా ప్రసిద్ధిరితి వాచ్యం॥ గగనత్వావచ్ఛిన్నత్వ పదేన గగనత్వ నిష్ఠావచ్ఛేదకతా భిన్న అవచ్ఛేదకత్వ నిరూపకత్వస్య వివక్షణీయత్వాత్॥ నచ తథాపి
తాదాత్మ్యేన సంబంధేన ప్రమేయస్య సాధనతాయాం గగనత్వాదివహ్నితావద్వ్యాప్తిః తథాతు సమానాధికరణ ఘటాదిఖాదప్రతియోగితాయాం ఘటత్వనిష్ఠావచ్ఛే
దకతావనిరూపకత్వ గగనత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్నఘటత్వాదినిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వ ఉభయాభావ సత్వాదితి వాచ్యం॥ సాధనతావచ్ఛేదకతాతిరిక్త సాధన
నిష్ఠధర్మావచ్ఛిన్నత్వ గగనత్వావచ్ఛిన్నత్వ తాలత్వావచ్ఛిన్నత్వ ఏతత్త్రితయాభావ సన్నివేశనీయస్తథా మహాకాలాభావమాదాయ తత్రైవ లక్షణ స
మన్వయాదితి చేన్న॥ గగనమహాకాలాన్యతరస్య తాదాత్మ్యేన సాధనతాయాం తాదృశాన్యతరత్వాదివహ్నితావద్వ్యాప్తిః॥ తాదృశాన్యతరత్వవతి గగనే మహా
కాలాభావో వర్తతే తాదృశ వహ్నిమతి మహాకాలే గగనాభావశ్చ వర్తత ఇతి తత్ప్రతియోగితాయాం తాదృశత్రితాదావచ్ఛిన్నభావ సత్వేన ఏతత్ప్రతి=
యోగితాకాయాం సాధ్యాప్రసిద్ధిరితి విభావనీయం॥ యత్ర ఘటత్వాభావవత్త్వాభావాన్యతరవాన్ ప్రమేయత్వాదితి తదే ఘటత్వాభావాభావమాదా
యావ్యాప్తిః ఉభయాన్యవచ్ఛేదకత్వాస్య సరణమితి తన్న అన్యతరత్వస్య ఛేదసనిరూపకతయా ఘటత్వాదిభావాది ప్రతియోగితాయాం తాదృశోభయా

సంబంధావచ్ఛిన్నతాఽభావాత్॥ నవ సాధ్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకాతిరిక్త సాధ్యతావచ్ఛేదక వృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నత్వమయుక్తం॥ ఘటవదభావ ఏవ లక్ష్యే ఘటత్వ ఇ-
తి వాచ్యం॥ సంయోగేన క్రమేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకస్య తాదృశాభావాప్రసిద్ధిరితి చేత్॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛేదక తదానీమవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాక స్వఘటాభా-
వస్యైవ ప్రసిద్ధేః పరంతు సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వయుస్వరూప సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక తాదృశావచ్ఛేదకతాఽభావస్య లక్ష్య-
ణఘటకత్వాదదోషః। అత్రైవమపి దండిమాన్ దండిసంయోగాదిత్యాదౌ తత్ర దండవృత్తిత్వ విశిష్టదండత్వావచ్ఛిన్నస్యేతి ప్రతీతి సిద్ధాభావమాదాయాతివ్యాప్తిః త-
త్ర దండనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా దండత్వే తదానీమవచ్ఛిన్నత్వాత్॥ ఇతి వాచ్యం। నవ తత్ర యద్ధర్మ సాధ్యతావచ్ఛేదక తావచ్ఛేదకస్యైవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం కించి-
ద్ధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాఽనిరూపకత్వం చేద్యు విశిష్ట సాధ్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకస్యైవ తాదృశ విశేషణ మనుసరణాన్న దోషః ఇతి వాచ్యం తథా సతి దండిమత్సాధ్యకే
తద్రూపాభావమాదాయావ్యాప్తి వారణాయ తన్మనుసరణే అనంతవ్యాప్తి పరంపరాన్వయేన పరంపరాసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపి యత్రైవ అవ్యాప్తి సంభవాత్ ప్రతి-
యోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాయాం కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాఽనిరూపకత్వస్య వివక్షితత్వాదిత్యపి వదంతి॥ సత్యత్ర యద్ధర్మ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట సాధ్యతావచ్ఛేద-
కస్యైవ నిరవచ్ఛిన్నత్వం తత్ర త్వం తచ్చ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం యాదృశ యాదృశ ధర్మానవచ్ఛిన్నం తాదృశ తాదృశ ధర్మానవచ్ఛిన్నత్వ స్వరూపం దండిమానిత్యాదౌ
ఘటాభావాదికేవలలక్ష్యే ఘటకస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య నిరవచ్ఛిన్నత్వాత్॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వమవచ్ఛేదకతాయామనివే

౮

వహ్నివ్యాప్యత్వవిశిష్టజాతిమద్వ్యక్తిర్ధూమాదితాదాత్మ్యవతీ వ్యాప్తిః తత్తద్వ్యక్తిత్వేన సాధ్యాభావవన్న లక్షణాఘటితత్వాదితి వాచ్యం కించిదవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయా నిరూ
పకసాధ్యతాస్థల ఏవ సద్ధేతుత్వే నిరుక్తానాదరాత్। న చ తథాపి శుద్ధసాధనతావచ్ఛేదకస్థలీయ నిరుక్తౌ తాదృశవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యం। తత్ర నిరు-
క్తౌ నిఃకించిదనవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకనిరూపకత్వస్య ప్రవృత్తౌ నివేశ్యతాయాం వివక్షణాత్। అథ వహ్నిత్వవ్యాప్యధూమాదితాదాత్మ్యవ మహానసీయవహ్నివ్య
క్తిత్వవిశిష్టజాతిమహానసీయత్వప్రతీతిసిద్ధాభావమహానసీయవ్యాప్తిః। తత్రావిశిష్టజాతిర్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాం సాధనతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకే తదితరేంశయో
రనవచ్ఛిన్నతయా తస్య లక్షణాఘటితత్వాత్। న చ సాధనతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకేతరఘటితోభయోరనవచ్ఛిన్నత్వస్య అవచ్ఛేదకత్వవిశేషణతావచ్ఛిన్నవ్యాప్తిరితి వా
చ్యం। మహానసీయవహ్నివ్యక్తిత్వవిశిష్టమహానసీయవృత్తిప్రతీతిసిద్ధాభావమహానసీయవ్యాప్తివారణాసంభవాత్। ఏవం సతి దండిమాన్ దండిసంయోగాదితాదాత్మ్యే త
ద్వ్యక్తిమాన్ సద్వృత్తిప్రతీతిసిద్ధాభావమహానసీయవ్యాప్తేః। తత్తద్వ్యక్తినిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాస్తత్తద్వ్యక్తిత్వమాత్రావచ్ఛిన్నత్వాత్ మైవం విశిష్టసాధనతావచ్ఛేదక
స్థలే సాధనతావచ్ఛేదకతాధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకనిరూపకత్వస్య ప్రతియోగితాయాం విశేషణత్వాత్ పూర్వస్థలద్వయే అవచ్ఛేదకతాయాం వైశిష్ట్యేన తత్త
ద్వ్యక్తిత్వేన వా అవచ్ఛిన్నత్వాద్దోషః। అత ఏవం దండిమాన్ దండిసంయోగాదితాదాత్మ్యే వ్యాప్యాభావస్య లక్షణాఘటితత్వం ఘటవదభావప్రతియోగితాయామవ
చ్ఛేదకతాయాం సాధనతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకేతరానవచ్ఛిన్నత్వాత్। ఘటాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం వ సాధనతావచ్ఛేదకతాఘటితఘటత్వసంయోగ

జాతిత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతారూపస్య స్వావచ్ఛేదకసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ జాతితావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేద
కవిశిష్టాయాం ధూమత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాం తన్నిరూపకత్వస్య తాదృశప్రతియోగితాయాం సత్త్వాదితి॥ స్వనిష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్వ
నిష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకతాసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వనివేశే తత్త్వపి తత్రైవాతివ్యాప్తిః తత్రఘటత్వ
రూపజాతిం స్వపదేనోపాదాయ తన్నిష్ఠ జాతితావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ తన్నిష్ఠజాతితావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాసామానాధి
కరణ్యోభయసంబంధేన ఘటత్వవత్త్వస్య ధూమత్వసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయాం సత్త్వాత్॥ యద్యపి జాతిత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాపి జాతిభేదే
న భిన్నేతి ఘటత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాసామానాధికరణ్యం న ధూమత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయామితి న దోషః॥ తథాపి సమవాయేన జాతివిశిష్టస్య సమవాయేనవచ్ఛిన్నత్వ
విశిష్టస్వాభావమాదాయ సమవాయేన జాతివిశిష్టస్య కాలికేనవచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టస్య సాధ్యతాయాం ప్రాదతబధ తెంతావదాప్తిః॥ నవ స్వానవచ్ఛేదక సంబంధా
వచ్ఛిన్నత్వస్య సమనియతత్వోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతాశ్రయవిశిష్టసమత్వేన క్వాపి దోష ఇతి వాచ్యం॥ కాలికేన ధూమత్వవిశిష్టస్య సమవాయేన
ధూమత్వవిశిష్టస్య యత్ర సాధ్యతా తత్ర ధూమత్వధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్తిరితి చేదత్ర కేచిత్ స్వానవచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్వసామానాధికర
ణ్యసత్త్వ జాతీయత్వ ఏతత్త్రితయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతా విశిష్టప్రతియోగితావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వస్య నివేశాన్నానుపపత్తిరితి॥ నజాత్యంవ

౮ లక్షణాఘటకత్వాత్ । ఏవం చ తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణఘటకత్వం విషయతాసంబంధేన రూపత్వాదిమద్భిన్నాదినిష్ఠప్రతియోగితాయా ౮

కేవలతత్తద్వ్యక్తినిష్ఠత్వే ఽపి తత్తదవచ్ఛిన్నాభావమాదాయ అనవచ్ఛేదకత్వానుసరణమితి భావః । పరే తు సమవాయేనావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టస్య కాలికేన మహానసానుయోగిక
సంయోగవిశిష్టస్య వహ్నిసంయోగేన సాధ్యతాస్థలే ధూమాదిసద్ధేతౌ సమవాయేన మహానసానుయోగిసంయోగవిశిష్టస్య కాలికేనావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టస్య వస్తునో ఽ
భావమాదాయావ్యాప్తివారణాయ స్వానవచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య సామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టాయాః ప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకతాతదనిరూపకప్రతియోగితాయాః స్వాద్యత్వోభయసంబంధేన రూపత్వాదినిష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా నిరూపకత్వా
దేవ తాదృశాభావస్య లక్షణాఘటకత్వసంభవాత్ । అత్ర స్థలే మహానసానుయోగిత్వసంయోగవిశిష్టాయాః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకతాని
రుక్తోభయసంబంధేన తద్విశిష్టాయాః సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నమహానసానుయోగిత్వసంయోగనిష్ఠావచ్ఛేదకతా తన్నిరూపకత్వస్య ప్రతియోగితా
యాం సత్త్వేన నిరుక్తాభావస్య లక్షణాఘటకత్వాత్ । వహ్నిత్వనిరూపితసమవాయేన తస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతాస్థలే సమవాయావచ్ఛిన్నఘటత్వనిష్ఠప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకతాయా నిరుక్తోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టాయా అభావాత్ తాదృశోభయాభావస్య లక్షణాఘటకత్వాదితి నానుపపత్తి
రితి వాచ్యం । అత్రైవం సతి తాదృశోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టాయాః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాతదనిరూపకత్వస్య ప్రతియోగితావిశేషణ
త్వే ఽపి కాలికసంబంధేన జాతివిశిష్టస్య సమవాయేన ధూమత్వాదివిశిష్టస్య సాధ్యతేవవహ్న్యాదిసాధ్యతావత్యవ్యాప్తిః స్యాత్ తత్ర సాధ్యాభావస్య లక్షణే ఘటకత్వాత్

వచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావవాన్నిష్ఠధర్మః॥ జాతిత్వసాధ్యకానాద్యగురుధర్మావచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధ్యా నవ్యభిచారః॥ అథ కంబుగ్రీవాదిమత్త్వావచ్ఛిన్నప్ర
తియోగితావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాప్రసిద్ధ్యా నవేదం వ్యభిచారః। సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వరూపవ్యభిచారాప్రసిద్ధేరితి చేన్న॥ స్వావచ్ఛిన్నప్రతియో
గితాకాభావవత్త్వసంబంధేన తద్ధర్మవత్త్వస్య సాధ్యత్వే తాదృశాన్యతరవ్యధికరణసంబంధేన కంబుగ్రీవాదిమత్త్వాభావవతి పటాదౌ వృత్తేః ప్రస్తుతో వ్యభిచా
రస్య ష్ఠానియమవ్యభిచారస్య పరః పరామర్శగ్రంథే తథా వివేచితత్వాత్। తథా చ వ్యాప్త్యప్రసిద్ధిపరస్య న సంపూర్ణం తత్రాఽసంగతిః॥ న చైవముభయోర్వృత్తిపదవైయ=
ర్థ్యం॥ స్వరూపాసిద్ధివారకత్వాత్॥ అత ఏవ శబ్దానిత్యత్వానుమానే మిశ్రైః శబ్దో నిత్యః విశేషగుణాంతరాసమానాధికరణైకవ్యక్తివృత్తిగుణత్వాదిత్యత్ర
స్వరూపాసిద్ధివారకమంతరపదం సార్థకమిత్యుక్తం। శబ్దపక్షే నిత్యత్వానుమానే ఘటరూపాదౌ వ్యభిచారవారణాయ చేత్ విశేషగుణాంతరాసమానాధిక
రణత్వదలం॥ కాలమనోయోగాదౌ వ్యభిచారవారణాయ ఏకవ్యక్తివృత్తిత్వే॥ మనః సంయోగే వ్యభిచారవారణాయ ప్రత్యక్షే। గుణత్వజాతిమత్తావత్తా
వత్తాపి మనోయోగే వ్యభిచార ఇతి వాచ్యం గతిసంత్రాసస్య తన్మతే వేగత్వాత్॥ తస్య చ తస్యాల్పత్వేనాతత్త్వాభావాత్॥ అత్రేదం బోధ్యం విశేషణగుణసామానాధికరణ్య
త్వావచ్ఛిన్నాభావాదనుపలబ్ధివిశేషగుణాంతరాసమానాధికరణత్వావచ్ఛిన్నాభావ ఇతి భిన్నధర్మితయా తత్సహోత్పత్వం సంభవతీతి తథా తత్ర వైయ=
ర్థ్యముక్తమితి। శబ్దో నిత్యః సామాన్యవత్త్వే సతి విశేషగుణాంతరాసమానాధికరణబహిరింద్రియగ్రాహ్యత్వాదితి జగదీశస్య పాఠః ప్రామాదికః శబ్దానిత్య

ప్రసిద్ధిరస్త్యేవ తథమవాన్నిత్తిః సవిహేతుతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యనధికరణతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తం ప్రయోజనాభావాదితి చేన్న సమానాధికరణవృత్తిత్వసంబంధేన గుణకర్మా
న్యత్వవిశిష్టసత్తాత్వస్య హేతుతావచ్ఛేదకత్వే స్వసమానాధికరణవృత్తిత్వసంబంధేన గుణాన్యత్వవిశిష్టసత్తాత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకాధికరణత్వమాదాయాప్ర
సిద్ధియోః హేతుతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తియోర్యాదృశే తాదృశపర్యాప్తికావచ్ఛేదకతాకాధికరణత్వం హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణత్వేన వివక్షణీయమితి
దోషాభావాత్॥ ఇదం చ యత్ర గుణకర్మాన్యత్వవిశిష్టసత్వం తత్ర ద్రవ్యమితి కత్వే హేతుతావచ్ఛేదకతా తత్ర గుణకర్మాన్యత్వవిశిష్టసత్తావాని విప్రతిపత్తౌ సత్తాత్వ
స్య ఉపలక్షణతయైవ ఉపపత్త్యా తాదృశహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణతాప్రసిద్ధిరేవేతి వేత్తు తన్న॥ ధూమవత్త్వాదేవ తత్ర తాదృశసత్తాత్వం న హేతుతా
వచ్ఛేదకం కిం తు తాదృశవైశిష్ట్యమేవేతి న కాప్యనుపపత్తిః॥ యన్నిష్ఠేత్యాది అథ వహ్నిమాన్ పర్వతత్వవత్త్వాదిత్యత్ర యస్మాదితి చేదాపత్తిస్వస్తిః॥ తాదృశోభ
యత్ర స్యాద్ద్రవ్యాధికరణే భూతపక్షతన్నిష్ఠాధికరణతానవచ్ఛేదకత్వం అధికరణతావచ్ఛేదకత్వోభయాభావసత్వాత్॥ తాదృశహేత్వధికరణపర్వతాదినిష్ఠా
భావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకే సత్వాదితి చేత్తాదృశహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకత్వస్య స్వాధికరణవృత్తి
త్వస్య ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టస్య హేతుతావచ్ఛేదకత్వస్య వివక్షణీయత్వాత్॥ నాసంగతిః॥ యో యదియ యో వద్విశేషాభావవాన్ సతతాసమానాభా
వవానిత్యస్య జ్ఞాతి సామానాధికరణ్యం ఖయో వృత్తిసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకయో వద్భావవాన్ సత జ్ఞాతత్వావచ్ఛిన్నతత్సంబంధా

సంగతిరితి న కించిదేతత్॥ అఖఘూంతత్వసమానాధికరణాత్తదఖఘూంతతావచ్ఛిన్నాభావవతివృత్తేః అఖఘూంతసామాన్యాభావరూపసాధ్యవతినిరవచ్ఛిన్నవృ
త్తిత్వవిశిష్టాఖఘూంతయావద్వ్యత్వాభావసత్వేన ఉపాధేః సాధనవ్యాపకత్వమితి గుణవిభాజకజాతే రేవ హేతుసాధ్యఘటకత్వేతి యత్కించిదేనైనో
త్రం తన్న సంగచ్ఛతే॥ ఉపాధిధానార్థం గుణవిభాజకజాతినవేశస్య సంగతత్వాదితి చెన్న। గుణవిభాజకజాతన వచ్ఛిన్నాభావస్య సాధనకానుమా
నే ఉపాధిసత్వేన గుణవిభాజకజాతనవచ్ఛిన్నాభావస్యవృత్త్యవృత్తిత్వసిద్ధౌ సామాన్యతో జాత్యవచ్ఛిన్నాభావస్య సాధనకానుమానస్య నిరూపాధిత్వేపి
తద్ధలాదివ్యాపకబాధేన సామాన్యసిద్ధౌ అపి గుణవిభాజకజాతితరజాత్యవచ్ఛిన్నాభావసిద్ధౌ సిద్ధసాధనతాపత్తేః దుర్వారత్వాత్ ఏవం సతి సంయోగత్వా
వచ్ఛిన్నాభావసాధకానుమానే సంయోగాభావేతరాభావసిద్ధ్యా సిద్ధసాధనాపత్తిసంభవే గుణవిభాజకపదస్య సంన్యప్రయాసో వ్యర్థ ఇతి విభావనీ
యం॥ యద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వే సతి యద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావవద్వృత్తిత్వం యద్ధర్మావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వం ఏవం చ ఘటాదివృత్తిసంయోగత్వ
వృత్తిత్వస్య సమవేతత్వాంశే గౌరవాదనుపాదేయమతమేవ సాధ్యే యః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసామాన్యస్య అధికరణత్వోక్తౌ అవ్యాప్తిభావాన్నతాప
దితావదావతివ్యాప్తిః తత్ర సాధ్యాభావస్య ద్రవ్యత్వస్య నిత్యత్వాదివిశిష్టసాధ్యాభావాత్మకత్వం యత్ప్రతియోగితదధికరణత్వస్య హేతుమతి సత్వాత్॥ అథ స
త్వస్త్వైవ భావస్య ఘటవృత్త్యవృత్తివిశిష్టసాధ్యాభావాత్మకప్రతియోగిసమానాధికరణతయా అభావాసిద్ధ్యైవ నాతివ్యాప్తిసంభవ ఇతి చెన్న॥ వక్ష్యమాణ

తాయాం తాదృశపాఠస్య కేనాపి అస్పృష్టత్వాత్ ॥ అపి చ తాదృశపాఠే రూపధ్వంసే వ్యభిచారవారణాయ సామాన్యవత్త్వదలం। రూపే వ్యభిచారవారణా
య విశేషగుణాంతరాసమానాధికరణత్వదలం॥ గగనమహత్త్వాదౌ వ్యభిచారవారణాయ బహిరింద్రియగ్రాహ్యత్వదలం। తన్మతే నంపూర్య తా
వతాపి బహిః పదవైయర్థ్యాత్ ఉపనీతవారణాయేంద్రియజన్యలౌకికప్రత్యక్షవిషయతా లౌకికవిషయతా నివేశసాఫల్యవశేన తత్త్వేన ఇంద్రియా
గ్రాహ్యత్వమాత్రేణాపి సామంజస్యాత్ ॥ అథ నిత్యత్వసాధ్యకానుమానం నైయాయికాభిమతం। తత్ర రూపత్వే వ్యభిచారవారణాయ సామా
న్యవత్త్వే సతీతి। అత్రైవ వ్యభిచారవారణాయ బహిరితి చేన్న తత్రాపి విశేషగుణాంతరాసమానాధికరణదలవైయర్థ్యాపత్తేః॥ జలపరమాణు
రూపే వ్యభిచారవారణాయ సంఖ్యాతేన తాదృశసాధ్యకత్వే ప్రసక్తేః। నవశబ్దత్వావచ్ఛేదేన పక్షతాయాం అశ్రుతశబ్దే స్వరూపాసిద్ధివారణాయ బహి
రింద్రియగ్రాహ్యత్వదలస్య బహిరింద్రియజన్యప్రత్యక్షవిషయతావచ్ఛేదకపర్యంతస్య వాచ్యతయా జలపరమాణురూపే వ్యభిచారప్రసక్త్యా న
తద్వారణాయ విశేషగుణాంతరాసమానాధికరణత్వదలమితి వాచ్యం॥ తథాపి పరమాణుత్వసంఖ్యాత్వాదికమాదాయ గగనపరిమాణే గగ
నైకత్వే వ్యభిచారాపత్తేః విశేషగుణాంతరాసమానాధికరణావృత్తి బహిరింద్రియజన్యతావచ్ఛేదకజాతిమత్త్వం దలద్వయార్థ ఇత్యస్య వ్యక్తత్వే తదా
విశేషగుణాసమానాధికరణావృత్తిత్వస్య శబ్దత్వసత్త్వేన నతాదృశపాఠోపరి అసిద్ధతయా స్వరూపాసిద్ధివారణాయ అంతరాపదమితి గ్రంథా

షు త్రికాలావచ్ఛేదేన గుణసామాన్యాభావస్య సత్త్వాత్ ॥ వృత్తిమత్త్వం పరిత్యజ్య వృత్తిత్వస్య హేతుత్వముక్తం । యద్యపి స్వసమవేత అత్రాపి సంయోగస్య ప్రతియోగినః సమ
వేతనిష్ఠామానాభావస్య ద్రవ్యమాత్రసమవేతాభావస్య అనధికరణత్వాత్ వృత్తిత్వాదేరపి హేతుతాయాం వ్యాప్తిః సంభవత్యేవ తథాపి సత్తాద్రవ్యత్వయోరావసమవేతా
భావద్రవ్యమాత్రసమవేతాభావస్య అనధికరణత్వాత్ । వృత్తిత్వహేతావవ్యాప్తిసంభవతీతి । తాదృశాన్యతరాభావస్య తథాత్వే వృత్తౌ అవ్యాప్యవృత్తిత్వాపత్తిరితి వాచ్యం । తా
దృశాన్యతరాభావాభావస్య అన్యతరాత్మకతయా తదభావస్య వృత్తావసంభవేన స్వాధికరణావృత్త్యభావప్రతియోగితారూపస్య అవ్యాప్యవృత్తిత్వస్య వృత్తౌ
తభావేనాపత్తేరయోగాత్ ॥ అవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వరూపస్యైవ హేతుత్వాదితి చేన్న । వృత్తిమద్భిన్నత్వవిశిష్టత్వేఽపి సంయోగాభావాభావో నాస్తీతి ప్రతీతేః సిద్ధాభావస్య అతిరిక్త
తాయాః సర్వసంమతత్వేన తాదృశాన్యతరస్య అభావస్యాభావో నాస్తీతి త్వన్ప్రవిష్టో భావ ఏతద్ద్రవ్యవృత్తిత్వ । న తాదృశాన్యతరాభావాభావస్య కపిసంయోగాభావా
భావస్వరూపత్వేఽపి సంయోగనిరూపితప్రతియోగితావైభావాదేవ వృత్తిత్వాదావవ్యాప్తిపరిహారాదితి కేచిత్ ॥ యదన్యత్సంబంధేన యద్ధర్మావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం
హేతుమత్తత్తత్సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన తద్ధర్మావచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్యం వ్యాప్తిః । తథా చ సమవాయసంబంధేన ఘటత్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం
మహాకాలేషు తదన్యకాలికసంబంధేన ఘటత్వావచ్ఛిన్నసామానాధికరణ్యం వర్తత ఇతి లక్షణసమన్వయః । ఇత్థం చ ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వాత్ ఘ
టత్వాదితాదావ్యాప్తిరుక్తా । అత్ర ఘటానుయోగికసమవాయేన ద్రవ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం ఘటస్య సంభవతీతి వృత్తివిశిష్టానుయోగితదానం న వత్తావతా

ధూమాదితాన్ దో తాదృశశితాన్ అసంభవవారణాయ స్వప్రతియోగిత్వం యాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నం తాదృశయత్కించిత్సంబంధేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా
వచ్ఛిన్నత్వం వక్తవ్యం ఇతి సర్వత్ర ఘటో భావస్యైవ లక్షణఘటకత్వాత్। సంయోగమాదాయైవ తత్సంభవాత్॥ న చైతం ద్రవ్యత్వాభావనియామిత స్వరూప
సంబంధమాదాయ ద్రవ్యత్వరూపసాధ్యాభావః ప్రతియోగివ్యధికరణా ఇతి తథమతివ్యాప్తిరివాచ్యం॥ విశేషరూపేణ సంసర్గతానభ్యుపగమాత్। అత్రేదం బోధ్యం ఏవ
వం పి పూర్వలక్షణావృత్తిత్వవిశిష్టఘటాభావాభావవాన్ పటత్వాదితోదావ్యాప్తిః। తత్ర సాధ్యాభావస్య ఘటాభావాభావాత్మకస్య సంయోగరూప యత్కించిత్సం
బంధేన ప్రతియోగివ్యధికరణాత్ తయా తదీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకే సత్వాత్। న చ వ్యాప్యవ్యధికరణావృత్తిత్వానవచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యం పూర్వ
లక్షణావృత్తిత్వవిశిష్టఘటాభావాభావత్వావచ్ఛిన్నవృత్తితాయా అపి పూర్వలక్షణావచ్ఛేదేన వ్యాప్యవ్యధికరణే స్వీకారాత్ అత ఏవ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావత్రం
ధే వ్యాప్యవ్యధికరణ నియామకత్వాత్ అత్ర పూర్వలక్షణావృత్తిత్వవిశిష్ట ఏతద్వ్యాప్యాధికరణత్వం ఏతద్ఘటే జగదేవ నోక్తం తత్సంబంధేన తద్వ్యక్తి వృత్తిత్వవిశిష్టస్య తత్సం
బంధేన అన్యాధికరణత్వాత్ సంగీకారేపి కాలికసంబంధేన పూర్వలక్షణావృత్తిత్వవిశిష్టస్యాపి సంబంధాంతరేణ నవృత్తితానపాయాత్॥ అత్ర కేచిత్ అసంభవ ఏవ
దోషోద్ధారితః। అవ్యాప్తిః తు మిథ్యాసనే అప్రసిద్ధైవేతి నాసంగతిః। నైవమితి నిష్కృష్టతద్వారణం ఖపుష్పతి॥ స్వప్రతియోగ్యవృత్తిత్వావచ్ఛేదకతావ్య సమానాధికరణత్వస్యాభావ
వచ్ఛిన్నఘటితవృత్తిత్వ అక్షయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టం యదవచ్ఛేదకత్వం తదనిరూపకప్రతియోగిత్వస్య వివక్షితత్వాన్న దోష ఇతి వాచ్యం॥ నృష్టదాపు

అత్ర చ దధిత్వవైశిష్ట్యం సామానాధికరణ్యసంబంధేన న తు సమవాయేన దధిత్వాధికరణే సమవాయేన వృత్తిత్వం తాదృశప్రమేయం త్రసరేణ్వాది స్వరూపం ద
ధితావధితం చ తదభావప్రతియోగిత్వాధికరణే సమవాయేన వా తాదాత్మ్యేన వా నైత్వవ్యాప్తి సాధ్యత్వం చ తాదాత్మ్యేన ఘటాదీనాం॥ సమవాయేన సాధ్యత్వే స్థూలపదస్య వ్యా
వర్త్యకతయా వైయర్థ్యాత్॥ తాదాత్మ్యేన సాధ్యతాయాం స్థూలపదానుక్తౌ ద్వ్యణుకాదేః వ్యభిచారాత్ తత్ర తాదృశసాధ్యస్య త్రసరేణ్వాదేః తాదాత్మ్యేనాభావాత్॥ న
చ సమవాయేన సాధ్యత్వం తేన స్థూలపదేనేతి వాచ్యం। తథా సతి అవ్యాప్తస్య సంభవాత్ ప్రకృతానుపయోగాత్ ద్వ్యణుకరూపహేత్వధికరణే సాధ్యస్య తాదా
త్మ్యసంబంధేన అభావసత్త్వాత్। న చ మహాకాలనిరూపితవిశేషణతావిశేషసంబంధేన సాధ్యాధికరణం మహాకాల ఏవ తదసత్త్వం హేత్వధికరణ ఇతి వాచ్యం। మ
హాకాలే తాదృశవిశేషణతాసంబంధేన తాదృశసాధ్యాధికరణత్వాసంగీకారాత్॥ ఏవం సంయోగేనాపి తాదృశప్రమేయాభావస్యాధికరణత్వం భూతలాదౌ అ
నంగీకారాత్॥ న చ తథాపి ఏతద్దధిధ్వంసానుయోగితసమవాయమాదాయావ్యాప్తిపరిహార ఇతి వాచ్యం॥ తత్రాపి ఏతద్దధిత్వవిశిష్టప్రమేయవాన్ ఏతద్దధిత్వా
దిత్యాదావవ్యాప్తేః॥ న చ ప్రకృతసాధ్యజ్ఞానవిషయతాసంబంధేన తాదృశసాధ్యాధికరణం ప్రకృతవిషయకయజ్జ్ఞానం తదనధికరణం వా హేత్వధికరణమ
తో నావ్యాప్తిరితి వాచ్యం। తజ్జ్ఞానపదేన నిశ్చయజ్ఞానవివక్షణాత్॥ తాదృశజ్ఞానం సర్వవిషయకమేవేతి తాదృశవిషయతాసంబంధేనాపి తత్ర సాధ్యస
త్త్వాత్॥ అథ కాలికేన ఘటవాన్ మహాకాలత్వాదిత్యాదౌ మహాకాలాంశే తు విశిష్టఘటాభావ ఏవ లక్షణఘటకః తథా చ వ్యాప్తిరితి మహాకాలనిరూపితవిశేష

౧౧

తద్ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టసమవాయమాదాయవ్యాప్తిరితి వాచ్యం తద్ఘటవృత్తిత్వవ్యాప్య తద్ఘటత్వాదిత్యత్రావ్యాప్తిః। నవ్యమతే ఘటాలోకసంయోగిత్వకాలికేన అవ్యాప్తి
రణాసంభవ ఇతి వాచ్యం॥ తాదృశానాం సంబంధేన ఘటవృత్తిత్వద్రవ్యత్వాధికరణతానంగీకారాత్॥ నవ్యతథాపి తాదాత్మ్యమాదాయ ప్రసిద్ధిసంభవ ఇతి అధికతరణాత్వస్య తేన సం
బంధేనవేశసంభవస్యాత్వాత్॥ అస్యథా తాదాత్మ్యేన సాధ్యతాయాం వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం॥ ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వవాన్ ఘటత్వాదిత్యాదావవ్యా
ప్తిః ఘటవృత్తిత్వం తాదాత్మ్యేన సమవాయాన్యతరసంబంధేన బోధ్యం॥ నవ్యతథాపి విషయతాసంబంధమాదాయావ్యాప్తిపరిహార ఇతి వాచ్యం॥ సర్వత్ర ప్రమేయవదిత్యా
కారకత్వం కించిజ్జ్ఞానవిషయత్వవిశిష్టప్రమేయవాన్ తజ్జ్ఞానత్వాదిత్యాదావవ్యాప్త్యనాపత్తేః॥ యదివ సర్వత్ర ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారిత్వసం
బంధావచ్ఛిన్నాభావమాదాయ లక్షణసమన్వయ ఇతి భావ్యతే తదా తాంగతిః॥ ఇదమత్రావధేయం తజ్జ్ఞానపదేన నిత్యజ్ఞానస్య వివక్షితత్వాపన్నదోషః॥ తాదృశజ్ఞా
నస్య సర్వవిషయకత్వాదితి భావః॥ ధర్మిత్వవిశిష్టప్రమేయవానిత్యాదావవ్యాప్తిర్భవిష్యతి॥ వస్తుతో ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వస్య సంబంధిత్వం తాదాత్మ్యవిషయ
తేవనాపి నవ్యమతే ఇతి తన్నతే॥ యద్గ్రంథః॥ అథ హేతుసమానాధికరణాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగ్యనధికరణ ఘటాంతే హేతుమన్ని
ష్ఠాభావీయ సాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితా సామాన్యేన సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నతాభావ ఇత్యాది క్రమేణానిరస్యనే ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టద్ర
వ్యత్వవాన్ ఘటత్వాదిత్యాదౌ తాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదమాదాయ దోషవారణాపి తద్విశిష్టప్రమేయవాన్ స్థాలదధిత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిరితి జగదీశః

తాసంబంధేన సాధ్యతన్మతే అవ్యాప్తిరితి వాచ్యం తదాసతి కాలమాత్రవృత్తిధర్మస్య స్వవిశేషణతయా కిమపి వ్యాప్యపదం న స్యాత్॥ ఇతరస్యైవ సమ్బన్ధత్వేన అప్ర
ద్రవ్య ఇత్యనుధావనస్య వైయర్థ్యాపత్తేః॥ ధర్మస్యైవ సమ్బన్ధత్వే కిమపి వ్యాప్యపదం న స్యాదిత్యస్యైవ సమ్బన్ధత్వే తు తాదృశగదికేన త్వత్తం తాదృశవిశేషణతయా
కిమపి వ్యాప్యపదం న స్యాదితి భావనీయం॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితత్వ వ్యాపకత్వాధికరణనిష్ఠాంత యత్కించిద్వ్యక్తిత్వేన సుయోగితత్వోభ
భయాభావస్తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం వివక్షితం॥ తత్ర ఉభయాభావముపహాయ విశిష్టాభావ నివేశే ఘటవాన్ మహాకాలత్వాదిత్యాదావవ్యా
ప్తిర్దత్తా॥ గగనప్రతియోగితత్వస్య ప్రసిద్ధ్యా గగనాభావస్య లక్షణే ఘటత్వాదితి తన్న సంగచ్ఛతే॥ మహాకాలాభావస్యైవ లక్ష్యే ఘటత్వాభావాత్॥ తా
దాత్మ్యసంబంధ ఏవ తాదృశమహాకాలానుయోగితత్వవిశిష్టమహాకాలప్రతియోగితత్వవిశిష్ట ఇతి కేచిద్వదంతి॥ తాదాత్మ్యేన కాలికాన్యతరసంబంధే
న సాధ్యతాస్థలే తావతా అవ్యాప్తిపరిహార ఇత్యాశయః॥ శ్రీరామచంద్రాయ నమః॥ శ్రీసాంబశివాయ నమః॥ శ్రీకాలభైరవాయ నమః॥

స్వత్రయసముదాయత్వం ఏకార్థసమవాయాత్

७० १२-१०६७

ध्रांकरिसिद्धांतलदास्य

१२-६